

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.3.329

UDK 821.411.21.09-31

Primljeno: 08. 11. 2023.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Mirza Sarajkić

DIVERGENTNOST I (A)TIPIČNOST REVOLUCIJE U ROMANU *REPUBLIKA HIMBE*

*U Novom Poretku više nema revolucija, već samo grčenja.
Kao u nekoj mehanici koja želi biti savršena, u odviše
dobro integriranom sustavu više nema kriza, nego samo
disfunkcija, pogreški, zastoja, aneurizmičkih pukotina.*

Jean Baudlliard

Ovaj rad se usredsređuje na predodžbe i imageme Arapskog proljeća u romanu *Republika himbe* savremenog egipatskog književnika Ala'a al-Asvanija. Primarno se analiziraju glavni i sporedni likovi, te junaci i antijunaci revolucije koji se nastoje grupisati u pripovjedne tipove, a potom i u reprezentе savremenih kolektiviteta (ne)moći. U radu se razmatraju i perspektive Arapskog proljeća, posljedice ovog ustanka na egipatsko društvo, kao i fenomeni naglašene priustnosti određenih imagema te destabilizirajući značaj odsutnog u romanu.

Ključne riječi: revolucija; savremeni arapski roman; Arapsko proljeće; tip; (anti)junaci; mnoštvo; narod; nedogađaj; praznina; selekcija; odsutno

UVOD: INTENZIVIRANJE (POST)REVOLUCIONARNIH NARATIVA

Roman *Republika himbe* savremenog egipatskog pisca Alaa al-Asvanija ('Alā' al-Aswānī)¹ još je jedan roman o zgaslom Arapskom proljeću u kojem autor opisuje

1. Ala' al-Asvani je rođen 1957. godine u Kairu. Iako po profesiji stomatolog, još od studentskih dana piše kratke priče, drame, novinske kolumne o politici i književnu kritiku. Proslavio ga je roman *Jakubijanova zgrada* iz

odsudne dane revolucije na kairskom Trgu al Tahrir (Trg oslobođenja), te događaje koji su prethodili svrgavanju egipatskog predsjednika Husnija Mubaraka, kao i period nakon uspostave nove vlasti u Egiptu. Objavljen 2018. godine u Bejrutu *Republika himbe* izvorno *Ġumhuriyya ka ann* odnosno, ili, u nešto doslovnijem prijevodu, *Takozvana republika* instantno je postao kontroverzno i zabranjeno štivo kako u autorovoj domovini, tako i u drugim arapskim zemljama. Recepcija romana je uglavnom dvojaka i kreće se o pohvala koje mu upućuju zapadni i arapski kritičari (Kevin Blankinship², Michael Upchurch³ i Ilyās Ḥūrī⁴) do posve suprotnih ocjena (Robyn Creswell⁵, Aḥmad Matārīk⁶ i Muḥammad al-Ṭayyib⁷). Bez obzira na oštro polarizirana mišljenja roman *Republika himbe* ulančava se u sada već etablirani žanr romaneskних narativa o arapskom proljeću kao najutjecajnijem događaju u arapskom svijetu s početka trećeg milenija. Al-Asvani piše o revoluciji iz prve ruke, kao svjedok i učesnik januarskih protesta u Kairu, te dodatno pluralizira kompleksnu geografiju ovoga žanra. U tom kontekstu al-Asvani se pridružuje značajnim imenima savremenog arapskog romana poput Ḥālida Ḥalīfe, Nawāl al-Sa‘dāwī i ‘Izz al-dīn Šukrī Fišajra u pokušaju da fiktionaliziraju fenomen Arapskog proljeća i njegove posljedice na društvo u cjelini. Općenito govoreći, revolucionarni narativi kreću se na klatnu utopijskog i distopijskog sa iznimkom malog broja autora koji umiču ovoj percepcijskoj dihotomiji posljednjeg velikog dešavanja naroda u arapskom svijetu. Upravo ovoj potonjoj grupi narativa pripada roman *Republika himbe*.

Al-Asvani znalački donosi polifonu pripovijest o životima stanovnika Kaira koji se sudbonosno prepliću u vrtlogu januarske revolucije. Narativ paralelno prikazuje anti/junake Arapskog proljeća kako kroz slike nadljudske požrtvovnosti za revoluciju, tako i kroz kontrarevolucionarni bestijarij prožet bojama krajnjeg licemjerstva i najprizemnijim nagonima za preživljavanjem na vlasti. Roman je stoga zanimljiv

2002. godine, a dobru recepciju su imali i romani *Chicago* iz 2007. kao i *Automobil klub* iz 2013. Al-Asvani u svojim književnim djelima oštro kritikuje egipatsko društvo, vlast i religijske ustanove. Bio je aktivni sudionik Arapskog proljeća i pobune na Trgu al-Tahrir a jedan je od osnivača pokreta „Kifaya“ („Dosta“). Dobitnik je brojnih međunarodnih nagrada. Trenutno živi u Sjedinjenim Američkim Državama.

2. <https://foreignpolicy.com/2021/08/01/alaa-al-aswanys-novel-republic-false-truths-review-arab-spring-dictatorship/>
3. <https://www.seattletimes.com/entertainment/books/the-republic-of-false-truths-proves-fiction-neednt-be-flawless-to-be-invaluable/>
4. <https://qantara.de/en/article/alaa-al-aswany%CA%B9s-novel-republic-false-truths-elias-khoury-salutes-al-aswany%CA%B9s-courage>
5. <https://www.nytimes.com/2021/08/10/books/review/republic-of-false-truths-alaa-al-aswany.html>
6. <https://www.ida2at.com/jumhuriyat-kaann-novel-review/>
7. <https://www.alquds.co.uk/%EF%BB%BF%D8%AC%D9%85%D9%87%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9>

književni imagem političkih i društvenih faktora koji su doveli do pojave i utruća Arapskog proljeća. Spomenuti faktori su predstavljeni upravo kroz simultane životne priče (anti)junaka (kontra)revolucije. Pobunjenu egipatsku omladinu predstavljaju pripadnici pokreta „Kifaya“ Mazin i Esma, hrabri studenti kairskih univerziteta poput Halida Madanija i Dānije Alvani. Energičnoj mladosti suprostavljeni su prepređeni poklonici režima poput šejha Šamila, medijskog mogula Šanavanija, fatalne voditeljice Nurhan te šefa Službe državne sigurnosti generala Ahmada Alvanija. Između ovih antipoda u romanu leluja tiha i zbuñjena većina Egipta, a među njima se ističu ražalovani revolucionar iz sedamdesetih godina prošlog vijeka Isam Ša’alan i njegov vozač Hamad Abd al-Varis Madani. Navedeni likovi zrcale mnogostruko društveno i ideološko trenje čija je tragična posljedica „himbena“ zbilja Egipta koju roman pokušava temeljito propitati.

Posebne vrijednosti romana kriju se u divergentnim perspektivama te formalnoj i značenjskoj pluralnosti koja je ostvarena kroz različite oblike. Ilustrativne su, u tom smislu, epistolarne sekvence mladih ljubavnika Esme i Mazina, koje nam kroz forme e-mailova, SMS poruka i facebook prepiske otkrivaju trnoviti put rađanja revolucija, uspone i padove, euforiju i razočarenja. Efektan semantički rasjed ostvaren je posredstvom dokumentarnog ili faktografskog diskursa kojeg al-Asvani neočekivano umeće u posljednjoj trećini romana. Riječ je o potresnim svjedočenjima Lubne Darviš, Bišoy Sa’ada, Muhammada al-Zayata, Samire Ibrahim, Raše Abd al-Rahman i Salve al-Husseini Džuda. Ovi su revolucionari pretrpjeli fizičko nasilje i prošli kroz ponižavajuću policijsku torturu. Njihova svjedočanstva imaju dvojaku ulogu: s jedne strane su kratkotrajan ali upečatljiv zbiljski *flashback*, a s druge su i svojevrsno grčenje (prekid ili *glitch*) pripovjednog toka koje zlokobno podsjeća na (ne)moć podvlačenja crte između fikcije i faksije kada se pripovijeda o (post)revolucionarnom bezdanu.

TIPOGRAFIJA ARAPSKOG PROLJEĆA

Zahvaljujući velikom broju protagonista *Republika himbe* se prvenstveno može posmatrati kao roman likova. Gusta koncentracija likova, pak, negativno se odrazila na njihovu karakterizaciju, pa je većina junaka reljefnog karaktera. Premda sve protagoniste upoznajemo u naročitom povijesnom kovitlacu, krizni momenat ne mijenja njihove karakterne crte. Zbog toga ne bi bilo zahvalno ulaziti u dubinsku analizu najvažnijih aktora al-Asvanijeve pripovijesti. S druge strane, sve njih sudbinski definira revolucija, pa se u odnosu na nju likovi romana *Republika himbe*

mogu podijeliti prema osobinama svojstvenim nekoj grupi ljudi, odnosno na temeljne tipove. Ovi romaneskni tipovi reflektiraju autorovu težnju da definira najistaknutije glasove u polifonom diskursu o egipatskoj revoluciji, te, tako, (ne)svjesno uspostavi imaginativnu tipografiju Arapskog proljeća. Tako u romanu primjećujemo najmanje tri tipa likova.

Revolucionari: superheroji

Prvi tip u romanu čine revolucionarni pojedinci. Oni se dijele na revolucionare po vlastitom izboru/uvjerenju i revolucionare po kontekstu ili „sili prilika“. Revolucionari po uvjerenju su djevojke i mladići ili nove generacije. Uglavnom je riječ o obrazovanoj omladini iz srednje ili više srednje klase. Mazin i Esmā se upoznaju na jednom od sastanaka pokreta „Kifaya“ te započinju epistolarnu romansu u kojoj se prepliću ideali ljubavi i revolucije. Razvoj njihove ljubavne veze podudara se sa rasplamsavanjem revolucije i oni djeluju poput neke vrste kamere koja nas vodi kroz najpresudnije trenutke Arapskog proljeća. I dok Esmin otac, brat i mlađa sestra rade u Saudijskoj Arabiji i time ispunjavaju zlatni standard srednje klase, ona predaje engleski u konzervativnoj srednjoj školi, te se tvrdoglavo bori protiv arogantnih prosaca, autoritarne majke i neprijateljskog kolektiva. Ova oštroumna djevojka u svome prvom pismu otkriva suštinske probleme egipatskog društva, koji ujedno predstavljaju i semantičku os oko koje se vrti cjelokupna pripovijest romana.

Mazene, možeš zamisliti da me ponašanje roditelja straši više no istraga. Ja branim pravo njihovih kćeri na obrazovanje, a oni me izbjegavaju bojeći se problema...

Zar su svi Egipćani samo ili korumpirani ili uplašeni? U kakvoj to močvari živimo?

Zlo mi je od svih tih laži, licemjerja i korupcije. Molim te reci mi što misliš o tome, jer ja sam posve obeshrabrena. Hvala ti na pozornosti koju ćeš tome posvetiti.

Esmā

P.S. Ovo ti ne šaljem sa svoje stalne e-adrese nego s druge. Možda bi i ti mogao otvoriti novu e-adresu? Dobro znaš da Sigurnost sve nas nadzire. (al Aswany 2023: 35)⁸

Esmin vapaj ukazuje na duboko licemjerstvo, sveprisutnu korupciju te, nadalje, ukorijenjeni strah koji se prenosi sa jedne generacije na drugu umrtvljujući svaku vrstu dostojanstva i nade u bolje sutra. Sve to vrlo dobro razumije njen sagovornik Mazin al-Saqqa, radnik nekada najveće cementare na Bliskom istoku. Kao i kod Esme, njegov kolektiv je korumpiran, a firmu su privatizirali i sistematski urušili

8. U daljem tekstu citati iz romana bit će referirani samo brojem stranice.

talijanski tajkuni. Mazin u potpunosti razumije Esmu, ali pokazuje više odlučnosti i nadežnosti, a to će se pokazati posebno važnim u epilogu romana.

Bitku kakvu ti vodiš u svojoj školi ja vodim svaki dan kao član sindikalnog odbora. Branim prava radnika od talijanske uprave koja ih nesuzdržano pljačka i uz pomoć Državne sigurnosti drži pod kontrolom. Slažem se s tobom – mi uistinu živimo u močvari, ali nikad se ne smijemo predati niti odustati. Mi ćemo promijeniti ovu zemlju, Asma. Kunem ti se Bogom, promijenit ćemo je. No neće biti lako. Suočavat ćemo se s mnogim poteškoćama, ali ćemo na koncu pobijediti. (54)

Mazinova odlučnost izvire iz sindikalnog iskustva, traumatičnog incidenta sa kairskom policijom te, najvažnije, iz neke vrste porodičnog naslijeđa jer je njegov otac bio aktivista koji je zbog borbe za studentska i radnička prava izgubio posao i bio zatvoren. Lik oca je predstavljao trajno nadahnuće za ovog junaka, što on i prenosi u odgovoru Esmi:

Istini za volju, to nisu moje misli, već je to lekcija koju sam naučio od svog oca aktivista koji, iako je bio u zatvoru i izgubio posao, ni trenutka nije odustao od svojih uvjerenja. Jednom sam mu, glupo, rekao: “Proveo si deset godina života u zatvoru, a u Egiptu se, usprkos tomu, ništa nije promijenilo. Zar se nisi pokajao?” On se nasmiješio i odgovorio mi: “Izvršio sam svoju dužnost, i zato sam sebe poštujem. Osim toga, tko kaže da se ništa nije promijenilo? Ljudi su svakim danom sve više svjesni i svakim danom istina im se sve jasnije ukazuje. Doći će dan kad će njihov gnjev dosegnuti granicu, i to će ih potaknuti na revoluciju. Pa ako ja i ne doživim revoluciju, umrijet ću mirne savjesti jer sam učinio sve što sa mogao za pravu stvar.” Prava stvar u rječniku moga oca značila je borba za demokratsku državu i socijalističko društvo. (56)

Esmine i Mazinove epistolarne epizode predstavljaju neki vid revolucionarne genealogije koja zrcali razvojni put pobunjene mladosti koji kreće od (samo)spoznaje vremena i prostora, preko istovjetnog doživljaja stanja u društvu, vizije spasa pa sve do konačne pobune i revolucije na djelu.

Na sličnoj matrici funkcionira drugi narativni par romana Danija Alvani i Halid Madani, studenti medicine. Odnos ovo dvoje je složeniji kako zbog različitog porijekla, tako i zbog drugačijeg poimanja religije. Danija pripada vladajućoj eliti, dok je Halid još jedno obično dijete Kaira. Danija se ne usuđuje propitati stavove zvaničnih religijskih poglavara oličenih u šejhu Šamilu. Halid je vjernik nesputan nametnutim autoritetima, slobodnog duha i zavidne naobrazbe. Dok se on bori za ljudska prava i slobode, Danija je silom prilika dio režima kojem se opire u granicama mogućnosti. Oboje učestvuju u protestima te pomažu ranjenim i povrijeđenim. Uspjeh

revolucije za njih bi značio još jednu pobjedu, a to je brisanje nepremostivih klasnih razlika što bi im omogućilo ljubavno sjedinjenje. I u ovom primjeru se prožimaju motivi ljubavi i revolucije.

Treći i posljednji lik koji pripada revolucionarnom tipu po kontekstu je Ašraf Vissa, vlasnik zgrade u centru Kaira. Riječ je o sredovječnom Koptu punome jeda i sarkazma zbog nesretnog braka i nemogućnosti razvoda. Ašraf je želio postati filmska zvijezda, ali nije uspio zbog korupcije koja je izjela sve sfere društva. Ispunjen brojnim frustracijama, on utočište nalazi u hašišu i seksu sa siromašnom sluškinjom Ikram. Revolucija se dogodila kao grom iz vedra neba i temeljito promijenila tok Ašrafove sudbine. Njegova zgrada gleda na Trg al-Tahrir, prostor koji, prema Hamidu Dabbashiju (2012: 232) predstavlja „epistemičku paradigmu promjene“ i ultimativnu „referencijalnu tačku javne sfere i oslobođene republike“⁹. Ašraf izravno svjedoči pobuni i prvim krvavim okršajima sa režimskim snagama koje bezosjećajno gaze nenaoružanu egipatsku mladost. Upravo je Esma, bježeći od policije, zatražila spas u njegovom stanu i od trenutka kada joj je pružio utočište Ašraf Visa postaje drugi čovjek i započinje autentično živjeti.

Sutradan se Ashraf Wissa pojavio na Tahriru. Njegova pojava među prosvjednicima bila je jedinstvena, i na neki način simbolička – pedesetogodišnjak, aristokrat, sijede po sredini podijeljene kose, klasične elegancije: odijelo, džemper visoka ovratnika, engleske cipele. Izgledao je, moglo bi se reći, kao da je dospio iz prošlosti. Muškarac iz prošloga vremena, glumac stare generacije, koji je došao objaviti da se pridružuje revoluciji... Ashraf je više puta obišao cijeli trg, slušajući govornike i razgovarajući s mladićima i djevojkama, odlučno i zanosno im izražavajući svoje stajalište: “Revolucija je mogla prihvatiti kompromis dok vlasti nisu počele ubijati prosvjednike. Naša nas dužnost i dug spram palih mučenika obvezuje da srušimo Mubaraka i dovedemo ga pred sud.” (174)

Ašraf se posvetio revolucionarnoj borbi. Jedan od stanova poklonio je revolucionarima, osigurao im sve materijalne potrebe i pratio ih na sastancima i protestima. Konačno, on organizira medijsku grupu pobunjenika. Počinje producirati i uređivati video sadržaje o poginulim i povrijeđenim revolucionarima, što je predstavljalo ostvarenje njegova mladalačkog sna. Stekavši nove prijatelje, on istovremeno gubi vlastitu porodicu koja čvrsto ostaje s one strane ustanka. Ujedno, ljubav sa Ikram doseže zenit, pa su se i ovom primjeru društveni i intimni ideali saobrazili.

---

9. Opširnije o značaju Trga al-Tahrir pogledati u Mehrez (2012).

Likovi revolucionarnog tipa u al-Asvanijevom romanu jasno zrcale dijagnozu egipatskog društva. Svi koji pripadaju ovom tipu iz prve ruke su osjetili ponižavajuću korupciju na radnom mjestu, licemjerje koje razara zajednicu/kolektiv i nemilosrdni represivni aparat kojim se održava tiranija vlasti. Iako protagonisti koji pripadaju ovom tipu dolaze iz heterogenih porodičnih i ideoloških miljea, njihove različitosti se stapaju i ujedinjuju u borbi za neko novo sutra. Revolucionarna amplituda se pojačava u skladu sa njihovim romansama. Konačno, najzornija kvaliteta revolucionarnog tipa jeste beskompromisna borba za ostvarenje ideala i spremnost na ultimativnu žrtvu.

Kontrarevolucionari: zlikovci svagdanji

Drugi skup likova u romanu *Republika himbe* čine predani poklonici Režima i njih možemo svrstati u tip kontrarevolucionara. Gravitacioni je centar ovog tipa general Ahmed Alvani, šef Državne bezbjednosti, koji se, znakovito, prvi pojavljuje u al-Asvanijeveom narativnom svijetu. Ostali likovi kontrarevolucionarnog tipa dio su njegove učinkovite mreže preko koje general kontrolira živote stanovnika Kaira, prije, poslije i za vrijeme revolucije. Alvani je krajnje prijetvoran lik pa ova odlika snažno prožima cijeli tip. Pomalo je iznenađujuće da se prvi čovjek tajnih službi represivnog režima predstavlja kao ideal predanog vjernika čiji maniri u privatnom životu graniče sa likom nekog ubogog isposnika.

Njegova ekscelencija general Alwani živio je pedeset i osam godina kao pobožan vjernik, ne odstupajući od vjerskih obveza i sune, ne učinivši ni koraka prije no što bi se uvjerio da to vjerezakon dopušta: u životu nije okusio ni kap alkohola, nije udahnuo ni jedan dim hašiša. Uopće nije pušio, niti je upoznao ženu izvan bračne postelje. (Osim poneke do kraja neostvarene seksualne avanture u ranoj mladosti, Bog mu oprostio.) Dvapat je, Bogu hvala, obavio hadž u Meki, a mali hadž tripot. Što se tiče milostinje za siromašne, o tome se može nadugo govoriti. Dvadeset obitelji živi od mjesečnog prihoda koji on plaća iz svoga džepa. (8)

Navedeni opis predstavlja tek zastor iza kojeg upoznajemo nemilosrdnog isljednika koji na najokrutnije načine muči političke zatvorenike i zvjerski iznuduje priznanja o tobožnjim izdajničkim i terorističkim djelima protiv Države. Alvanijeva porodica je također skoro pa savršena. Tahani je pokorna supruga koja mu besprijekorno ispunjava sve želje. Generalov najstariji sin Abdurahman je sudija, a Bilal oficir Republikanske garde. Najmlađe dijete u porodici je kćerka Danija. Njeno ponašanje uzrokuje jedinu rupturu na ulaštenoj slici savršene egipatske porodice po

bogatstvu, utjecaju i javnom moralu. Danija studira medicinu na Kairskom univerzitetu. Otvoreno se suprotstavlja ocu i sistemu koji oličava. Nadasve, još je i zaljubljena u Halida Madanija, mladog revolucionara i kolegu s fakulteta. Za generala Alvanija narod je predstavljao karijeru i teret oličen u amorfnoj masi nezalica i beskičmenjaka za čije blagostanje se morao brinuti cijelog života. Premda se čini da ga je pobuna na Trgu al-Tahrir na tren iznenadila, Alvani zadržava prisebnost te ne odustaje od čvrstog upravljanja iz sjene.

Vladavina je za generala Alvanija naročit vid discipliniranja društva koja se realizira, kako to Foucault definira, „tehnikom proizvodjenja poslušnih ljudi“ koji se poput bilo kojeg resursa mogu efikasno „pokoriti, iskoristiti, transformisati i poboljšati“ (prema Milenković, Marinković 2005: 292). General je u tom smislu blizak arhetipu čuvara koji bdije nad nezakonitim radnjama, a proces kažnjavanja shvata kao funkciju zamjene „neodređene vreve populacije koja se bavi prigodnim nezakonitim radnjama s relativno ograničenom i zatvorenom skupinom pojedinaca koje se može stalno nadzirati – prijestupnika“ (De Lagasnerie 2020: 101).

Alvani je doslovno centralna figura kairskog (post)revolucionarnog panoptikuma u kojem on ima ekskluzivno pravo proskribiranja istine i laži, života i smrti. I prije Arapskog proljeća Alvani je bio istaknuti simbol Režima. Za vrijeme januarske pobune djelovao je iz sjene, a nakon svrgavanja Mubaraka, on opet preuzima vodstvo kontrarevolucijom. U njegovom liku na zanimljiv način su se saobrazila dva modela društvenog zločina, kako ih vidi Eric Hobsbawm. Naime, „njegova ekscelencija“ djeluje neumoljivo jer prevazilazi pretpostavljene granice između javnog i tajnog, formalne i dubinske države, manifestnog morala i podzemne krvoločnosti. Na taj način, lik Alvanija spaja kategorije “socijalnog” i “kriminalnog” razbojništva pri čemu se naglašava važnost pojavnosti/(ne)vidljivosti i prostora. Prema Hobsbawmu „zločinac se skriva, djeluje noću, u mraku, živi povučeno. Društveno-politički razbojnik, naprotiv, ne skriva se, živi u pol bijela dana, djeluje na očigled svima. Razbojnik je društven, a njegovi postupci su politički ako svoje bitke vodi ‘nepokrivena lica i u javnosti’“ (prema ibid. 61). Upravo takav je način djelovanja glavnog protagoniste kontrarevolucionarnog tipa u *Republici himbe*.

Razgranata mreža generalovih porodičnih i društvenih odnosa otkriva svijet koji se reinkarnira na zgarištima Arapskog proljeća. Taj svijet utjelovljuju ostale figure kontrarevolucionarnog tipa poput „novokomponovanog“ karizmatika, šejha Šamila, tajkuna Šanavanija i zavodljive novinarku Nurhan. Svaki od ovih likova upotpunjuje mozaik postrevolucionarne stvarnosti i reflektira bitnu strukturu moći u okviru novog Režima.

Šejh Šamil je slika i prilika estradnog klerika koji hipnotizira mase, a vjerske dogme podređuje i podvodi despotskom režimu. Šejh je uvijek okružen tjelohraniteljima i suprugama, odjeven i našminkan, vozi se u crnom mercedesu i dolazi pred okupljene vjernike poput holivudskih celebrityja. Njegove propovijedi su ustvari inačice jeftinih debatnih emisija (*trash talk show*) u kojima izgovara dogmatske floskule i kvaziučene fraze lišene svakog smisla. On sve navedeno izvodi sa neviđenim žarom i suznih očiju što publiku u pravilu baca u kolektivni trans. Dekor njegovih predavanja je upečatljiv primjer religijske kompenzacije ili mehanizma kojim se hipnotičkim i distrakcijskim metodama prikrivaju nedostaci/slabosti, a stvara lažni osjećaj spoznaje. Sve što određuje šejha u funkciji je nadoknade ograničenja te kvalitativne, odnosno etičke limitiranosti. Ograničenost ovog estradnog klerika najbolje se može iščitati pogledom na genealogiju njegove učenost:

Mnogi ne znaju da šeik nema formalno vjersko obrazovanje, da ima samo diplomu iz španjolskog jezika i književnosti koju je stekao na Kairskom sveučilištu. Kad je diplomirao, želio je biti turistički vodič, ali turizam je zbog terorističkih napada zapao u recesiju. Šeik je onda dobio posao administrativnog voditelja nekog sportskog kluba u Saudijskoj Arabiji. Tu je otkrio Boga. U džamiji je upoznao šeika Al-Ghamidija, koji je u njemu prepoznao nekoga tko obećava te mu je prenio mnogo od svoga znanja. Šeik Shamel je u Saudijskoj Arabiji živio deset godina, nakon čega se vratio u Egipat i odlučio da će život posvetiti širenju vjere. Lagano se smiješeci znao je uvjerenom govoriti: "Bog mi je bio milostiv kad mi je dopustio da sjedim do nogu učenoga šeika Al-Ghamidija. Napajao sam se vjerovjerskim znanjem iz toga čistog vrela u punoj mjeri. Onda mi je moj uzoriti šeik – Bog ga dobrim nagradio za sve što je učinio za vjeru – dopustio da mu se pridružim u služenju vjeri".

Egipćani su zavoljeli šeika Shamela još od njegove prve tjedne emisije na postaji Pobožnost. Kad mu je popularnost narasla, napustio je tu postaju i pokrenuo svoju Ispravan put, što mu je otvorilo vrata blagostanju. (37)

U kontrarevolucionarnoj perspektivi uloga šejha Šamila je mnogostruko važna. On obezbjeđuje metafizičku apologiju i epistemološko uporište Režimu, upotpunjuje medijsku simulaciju jedinog mogućeg svijeta te konačno nudi jeftino čistilište frustriranom narodu iskrivljujući njihovu percepciju stvarnosti i istodobno zatumljujući moć njihovog djelovanja/pobune. Najdjelotvornije „čini“ šejha Šamila odnose se na neutraliziranje kolektivne (samo)spoznaje i ukidanje bilo kakvog djelatnog potencijalитета. Za sve to šejh Šamil je obilato nagrađen od Režima koji mu je zbog predanosti već na zemlji podario edenska blaga.

Suštinski je važno da se navedene operacije društvene hipnoze i simulacije odvijaju preko medija koje utjelovljuju likovi Nurhan i Šanavanija. Premda je riječ o likovima koji upravljaju utjecajnom medijskom platformom, Nurhan i Šanavani su obavijeni velom tajne. Njihova lica su poznata i upečatljiva, čak su i dijelom svakodnevice prosječnog Egipćanina. Ipak se o njihovim životima malo zna. Uvođeci ih u pripovjedni svijet al-Asvani koristi skoro identične rečenice. „Egipćani poznaju Nourhan kao voditeljicu na televiziji, ali o njoj kao osobi ne znaju ništa“ (59). „Hadžiju Mohammada Shanawanija okružuje aura tajnovitosti, koja je u njegovu slučaju pridodana hladnoći i distanciranosti svojstvenim milijarderima“ (215). Nepisano pravilo medjskih mogula jeste da nam otkriju i najsitnije detalje svega, osim onoga iza kulisa, odnosno samih njih.

Šanavani je tipičan primjer režimskog tajkuna koji je bio blizak Mubarakovoj porodici, a naročito njegovom sinu sa kojim je radio unosne poslove. Njegov *modus operandi* sličan je onom koji praktikuje general Alvani, a odlikuje ga nepokolebljiva odanost vlasti i ustrajnost na poziciji moći. Stoga ne čudi njegova dovtljivost i snalaženje nakon izbijanja revolucije.

Na sastanku što ga je na dan Mubarakove ostavke sazvao general Alvani, Shanawani je zasigurno bio jedan od najpotresenijih sudionika. Poslije sastanka dočekao je generala na hodniku i, čim ga je ugledao, rekao mu sa žarom: "Htio sam vam reći da sam za spas domovine spreman staviti na raspolaganje sav svoj imutak." General se nasmiješi i reče: "To se i očekuje od domoljuba kakav ste Vi... Potražite dužnosnika koji je za to zadužen i ostanite u kontaktu s njime u svakom trenutku."

Shanawani se sastao s dužnosnikom i dogovoriše se da će pokrenuti televizijsku postaju, za koju Shanawani predloži naziv Autentični Egipat. Za nekoliko tjedana nađena su u luksuznoj kući u Garden Cityju na obali Nila četiri stana za upravu televizijske postaje, a u Egyptian Media Production Cityju opremljen je golemi televizijski studio. Pripreme za uspostavu nove postaje vrlo su brzo napredovale. Službenici Državne sigurnosti bili su zaduženi za odabir kandidata za personal nove televizijske postaje - kako za voditelje tako i za tehničare. (215)

Navedeni citat jezgrovito pokazuje načine preživljavanja režimskog aparata i preustroj strukture. Koliko god je bilo poštvočnosti na strani revolucionara koji su netremice davali svoje živote u borbi, toliko je bila sofisticirana borba režimskih kameleona, ali i finansijski izdašna. Indikativno je imenovanje medija (*autentični, pravi, stvarni Egipat*), kao i sistem nadzora i odabira kandidata. U trenutku kada se na obzorju konačno ukazivala revolucionarna istina, istovremeno se podzemnim žilama društva granala propagandna mreža postitnosti. Ovaj proces kreće od moćnih

mogula te se sa zapanjujućom brzinom i opsegom širi među stanovništvom i polučuje ultimativni rezultat, a to je opstanak režima. Šanavani ne želi prihvatiti revoluciju kao istinu, te potire zbilju i na njeno mjesto postavlja ličnu, odnosno režimsku iluziju. „Kad odbacite razliku između onog što želite čuti i onoga što odgovara stvarnim činjenicama, podvrgavate se tiraniji“ (Snyder 2017: 66). Šanavani ovo čini svjesno višestruko natkodirajući zvanične poluistine ili režimske slike svijeta. Na ovaj se način maksimaliziraju snopovi propagandnih reflektora Režima pod kojima narod ne može ništa vidjeti. „Ako ništa nije tačno i istinito, onda nitko ne može kritizirati vlast, jer za to nema nikakve osnove. Ako ništa nije istinito, onda je sve samo predstava. Najbogatiji plaćaju svjetla koja najviše zasljepljuju“ (ibid. 65). Šanavanijev lik utjelovljuje upravo najbogatiji sloj ili tzv. društvenu elitu kao generatora blještavog spektakla u kojem se naziru tek fragmenti stvarnosti koju više nije moguće rekonstruirati i konzimirati. Ishod ove ideološko-medijske manufakture jesu savršeni podanici. Prisjetimo se da je i Hanna Arendt u svom klasičnom djelu o tiraniji zaključila kako su „idealni subjekti totalitarne vladavine“ upravo „ljudi koji između činjenice i fikcije (a nju čini stvarnost iskustva), između istine i neistine (nju, opet, čine norme mišljenja) više ne prave razliku“ (Arendt 1998: 482). Takvi se subjekti moraju naročito proizvoditi u vremenima krize kakvo je bilo Arapsko proljeće koje je u sebi nosilo potencijal drugačije optike i konačnog suočenja sa stvarnošću u Egiptu. Zbog toga je odgovor kontrarevolucionara bio silovit i brz. Za realizaciju ponovne uspostave režimskog simulakruma odabrani su najbolji, a kada je riječ o prezentaciji logičan izbor je bila Nurhan, medijska zvijezda u usponu.

Njezina je biografija prepuna priča, od kojih su neke istinite, a neke puke izmišljotine što ih o njoj šire žene koje razdire zavist zbog njezine ljepote, inteligencije, elegancije, popularnosti, no osobito zbog njezine magičnosti koja privlači muškarce. Evo što se o njoj priča.

Govori se da Nourhan posjećuje propovijedi šeika Shamela zato da bi se mislilo da je pobožna, i da za tih propovijedi ne plaće iskreno, već zato da privuče poglede na sebe... (59)

Nurhan "nenamjerno" zavodi viđene muškarce koji joj osiguravaju lagodan život i poslove na najboljim medijima. Kruna njenog iskustva jeste udaja za Šanavaniya i preuzimanje vodećeg medija u postrevolucijskom Egiptu. Važna je povezanost Nurhan i šejha Šamila, njenog redovnog gosta u emisijama koje imaju misiju „autentično“ predstaviti „izvorni“ Egipat i stvarno stanje stvari. Jedan isječak iz njene emisije sa šejhom slikovito opisuje (ponovnu) uspostavu režimskog simulakruma, sistem fabriciranja činjenica i proizvodnju (ne)znanja zaogrnutog u religijski diskurs.

Pozvala je u emisiju šeiika Shamela tražeći od njega da kaže kako vjera gleda na to što se događa. I on je posve nedvosmisleno rekao: "Ovi prosvjedi izazivaju ljutnju Božju i ljutnju Njegova Poslanika. Islam nam nalaže da se pokoravamo vlastodržcima, i da ih opozovemo samo ako rade protiv vjere." "Poštovani šeiče", reče mu Nourhan, "što biste poručili prosvjednicima?" Namrštivši se, šeiik uzviknu: "Poručujem svima njima da je ovo masonska urota, koju su organizirali Židovi zato da odvrate muslimane od njihove vjere. Upozoravam naše mlade na Tahriru da su ih u zabludu doveli cionisti. Pokajte se i vratite se Bogu, odbacite zabludu koja bi mogla našu zemlju okupati u krvi. Mladosti, vrati se svome domu. Ovo nije put u promjene. Vi vlastitim rukama uništavate Egipat. Vratite se Bogu, vratite se Bogu!" Razgovorom sa šeiikom Nourhan je zaključila emisiju, a onda je do sljedeće emisije puštala patriotske pjesme. (161-162)

Nurhan vješto gledatelj hvata u postfaktičku klopku. Gast je neprikosnoveni autoritet i „vlasnik“ za narod vrlo bitne religijske istine. Šejh, pak, tendenciozna pitanja propušta kroz filtere sakralnih tekstova i uspostavlja crno-bijelu sliku svijeta vješto spajajući dekontekstualizirane hadise i ajete sa teorijom zavjere. Pobuna zaziva nebesko prokletstvo, ona je čin stranih neprijatelja, pa je jedini spas u „obnovi režima“ ili smjernoj pokori pri čemu se čin kontrarevolucije divinizira i proglašava povratkom samome Bogu. Proces kreiranja nije oličen u nekoj vrsti zavodljive distrakcije. Štaviše, Nurhanina strategija prokazuje homologiju kontrarevolucionarnog stanja sa postnormalnim vremenima koja više

„nisu ograničena na ‘lažne vijesti, alternativne činjenice’ i ‘postistinite proglose’. Zapravo, neznanje postaje nova, vrlo vrijedna roba široke potrošnje, koja se lahko može osmisliti, proizvesti i distribuirati u gigantskim industrijskim razmjerama. Neznanje dolazi u različitim inačicama, smišljenim kao instrument moći i manipulacije, kao agens kontradikcija i haosa, kao strategija za stvaranje pometnje i nesigurnosti. Ono je dragocjeni instrument državama, grupama, mrežama, kao i pojedincima.“ (Sardar 2022: 21)

Neznanje kao roba i učinkovito sredstvo hiperkontrole vrhunski su dometi kontrarevolucionarnog tipa u romanu oličenog u dijaboličnom spletu generala, šejha, tajkuna i voditeljice. Oni su upornim „šamanističkim inkantacijama“, targetiranjem, stereotipizacijom i mitologizacijom rekreirali idealne subjekte režima, a revolucionare preobrazili u zlikovce, podrivajući moć pobunjenog mnoštva i pluralne, proaktivne zajednice. Emisije koje režira i vodi Nurhan maksimalno su performativne, jer njene riječi ili fabrikovane režimske vijesti određuju činjenice, događaje i stanje. Sve navedeno je vješto postavljeno u kontekst neizbježnog (o)čuvanja domovine i vjere.

U trenutku kada se „zdravo za gotovo prihvati neizbježnost, kritika počinje uzmicati.“ (Snyder 2017: 120). Ovaj se čin (mentalne) regresije finalizira uspostavom trajnog prezenta ili kafkijanske politike vječnosti u kojoj neprijatelj vreba iz svakog pojedinca.

„U politici vječnosti, zavodenje mitologiziranom prošlošću onemogućuje nam da razmišljamo o mogućim budućnostima. Navika bavljenja statusom žrtve otupljuje nagon za samo-ispravljanjem. Kako narod određuje prirodna vrлина, a ne budući potencijal, politika postaje raspravom o dobru i zlu, a ne raspravom o mogućim rješenjima stvarnih problema. Budući da je kriza permanentna, uvijek je prisutan i dojam hitne ili izvanredne situacije. Planiranje budućnosti tada se čini nemogućim ili čak nelojalnim činom. Kako uopće razmišljati o reformama kada je neprijatelj u svakom trenutku pred vratima? Ako je politika neizbježnosti nalik na komu, politika vječnosti nalik je na hipnozu: piljimo u vrtlog cikličnih mitova dok ne padnemo u trans – a onda činimo nešto šokantno prema tuđim nalogima.“ (ibid. 123)

Plutajući objekti: poraženi čovjek

Kolateralna šteta neumoljivog režimskog djelovanja i politika neizbježnosti bivaju akteri trećeg tipa romana *Republika himbe*. Radi se o fluktuirajućim likovima, a najupečativlji predstavnici ovog tipa su Isam Ša'alan i Hamad Abd al-Varis Madani. Isam je upravnik ranije spominjane privatizirane cementare Bellini i doušnik Režima protiv kojeg se neuspješno borio u mladosti. Madani je njegov vozač. Radno mjesto na simboličan način definira ove likove. Vlasnici cementare su strani investitori koji žele likvidirati uspješnu firmu i iznijeti novac. Vlasti se tobože tome protive dok radnici ostaju bez posla. Isam i Madani plutaju između ove tri divergentne strane. Isam je u mladosti vodio studentske proteste i bio glasnogovornik komunista u zatvoru, ali se nakon strašnih tortura odrekao bilo kakvog aktivizma. Život mu se sveo na sitno mešetarenje, alkohol i žene. Temeljna karakterna crta Isamovog lika je potpuno ravnodušje koje izbija u trenutku kada saznaje za pobunu na Trgu al-Tahrir.

Kakav je to demon obuzeo dio Egipćana i natjerao ih da se ponašaju posve oprečno svojoj naravi? Egipćanin ne zna što je to revolucija, ne razumije je i, nađe li se sred pobune, vrlo brzo odustaje i iznevjerava je. Kad je na televiziji vidio kako ljudi plešu od radosti na ulici zbog Mubarakove ostavke, pobjesnio je. Ne toliko zato što je ostao bez radnoga mjesta, koliko zbog načina na koji se Egipćani zavaravaju. Rado bi napisao članak u kojem bi rekao: "Dragi Egipćani, prije no što svoju djecu pošaljete da uzaludno pogibaju, pročitajte povijest Egipta i povijest revolucija u cijelome svijetu. Ima naroda koji su po prirodi revolucionarni, ali vi, dragi moji Egipćani,

niste stvoreni za revoluciju, niti je revolucija za vas. U vašoj modernoj povijesti ni jedna nije doživjela uspjeh. Kad god ste se pobunili protiv vlasti bilo je to bez uspjeha, a životni uvjeti su postali još gori." To je istina koju je spoznao uz visoku cijenu. Napuni još jednu čašu, ispruži se na sofi gledajući u tavanicu. (196)

Poučen traumatičnim iskustvom iz mladosti Isam spoznaje da se „povijest se može kretati isključivo u jednom smjeru“, a to je sukus proklamovane „politike ne-izbježnosti“ (Snyder 2017: 118). Stanje ovog junaka može se opisati kao „samoinducirana intelektualna koma“ (ibid. 119) ili čak autoimunim oboljenjem usljed biopolitičke situacije u njegovoj domovini. Kada naposljetku i on postane jedna od Nurhaninih ljubavnih žrtava, krug samoprezira i očaja se zatvara, te prenosi na cjelokupni kolektiv.

“Ja razumijem povijest. Svaka bitka između naroda i vlasti završava porazom naroda. Vlasti u Egiptu mogu u svemu biti neuspješne, samo ne u pokoravanju Egipćana.“ (163)

Lik Madanija u većini romana funkcionira kao blijeda kopija Isama za kojeg i radi kao vozač. On svijet posmatra iz sigurne distance, poslušno izvršava narebe svog poslodavca i jasno razumije da je tiha potčinjenost najbolja životna deviza. Madani se za razliku od ostalih protagonista ne pojavljuje često u pripovijesti, pa je karakterizacija njegovog lika veoma plošna. Stvari će izmijeniti smrt njegovog sina Halida kojeg za vrijeme protesta na trgu ubija oficir Hejsem. Kada shvati da će ubica proći nekažnjeno, Madani planira osvetu koju usmjerava prema pojedincu/posljedici, a ne režimu/uzroku. Tim se tragičnim prizorom roman završava.

Na kraju prikaza tipske panorame likova romana *Republika himbe* može se zaključiti da je al-Asvani znalački kreirao i pozicionirao veliki broj aktera egipatske revolucije u složenu narativnu cjelinu, koja otkriva kako geografiju tako i nutarnje sličice najvećeg društvenog događaja u Egiptu u dvadesetprvom stoljeću.

REVOLUCIJA U MAKROPERSEKTIVI: MNOŠTVO, NAROD I PRAZNINA

Analizirani tipovi u romanu mogu se detaljno tumačiti i u makroperspektivi odnosno kroz prizmu teorija o društvenim kolektivitetima. Tako se mogu detektovati dodatne narativne natkategorije likova. U tom kontekstu kontrarevolucionarni tip korespondira sa pojmom naroda. Misli se na moćne pojedince i pojedince moći, titulare te jasno povezan kolektiv koji inzistira na općoj sigurnosti i očuvanju sistema. Nasuprot njima,

revolucionarni tip koincidira sa pojmom mnoštva kojeg prati vrenje, disonanca, pobuna, neposluš, izgubljenost i otpor vlastima. Paolo Virno (2004: 12) navedene kategorije definira na sljedeći način: „Narod je kolektiv, dok je mnoštvo obilježeno nemoći koja mu se pripisuje, tj. stalnim nemirom ujedinjenih individua. Individua je neutjecajni ostatak podjela i multiplikacija koje se vrše daleko od nje same“. U romanu se jasno vidi kako kontrarevolucionarni tip u pravilu postupa staloženo, homogeno i udruženo, a revolucionarni tip je više izraz stihijskog pluraliteta koji djeluje *ad hoc*, disperzivno te euforično.¹⁰ Smjerovi ovih dvaju kolektiviteta ili društvenih snaga su suprotstavljeni. „Narod je rezultat centripetalnog pokreta: od atomiziranih individua ka jedinstvu »političkog tijela«, ka suverenitetu. Jedno je krajnji rezultat tog centripetalnog pokreta. Mnoštvo je, pak, rezultat centrifugalnog pokreta: od Jednog k Mnogima“ (Virno 2004: 34).

Životni putevi likova revolucionarnog tipa jasno ukazuju na njihovu želju da kao pojedinci urade nešto za svoje društvo, dok su likovi kontrarevolucionarnog tipa ideološki atomizirani, djelatno kastrirani i upregnuti u potčinjavajući okvir države odnosno režima. Ideal kontrarevolucionarnog tipa je apsolutan i u potpunosti potire svaku individualnost. Zbog toga, kako je ranije tumačeno, oni ne žele da vide stvarnost, nego da je dokinu i na njeno mjesto instaliraju postistinu unutar koje bi režim postojao samo zarad režima. S druge strane, mnoštvo svoju snagu vidi u singularnosti, polifoniji te simbiozi različitosti. Individua(litet) se ne smije izgubiti u metežu borbe. Ustvari, očuvanje njene izvornosti je ishodišna tačka djelovanja mnoštva.

„Mnoštvo znači pluralitet – doslovno: biti mnogi – kao trajnu formu društvenog i političkog postojanja suprotstavljenu kohezivnom jedinstvu naroda. Dakle, mnoštvo se sastoji od mreže individua; mnogi su singularitet. Odlučujuće je te singularnosti promatrati kao ciljnu točku, a ne kao podatak od kojeg se polazi; singularnosti kao posljednji ishod procesa individuacije, a ne kao solipsističke čestice.“ (ibid. 81)

Januarska revolucija predstavlja je savršen hronotop za odmjeravanje snaga mnoštva i naroda kao kolektivnih akantata ili, po Virnu, savremenih formi života. Posljedice sraza ovih dvaju kolektiviteta otkrivaju temeljnu epistemološku odrednicu svijeta i duha vremena predočenog u romanu. Ala' al-Asvani jasno pokazuje da je mnoštvo poraženo, narod je pobijedio, a budućnost pripala Režimu. Autentični pluralitet kao potencijal promjene je brzo iščezao. Ustalasalo proljeće zamijenila je

---

10. Arapski autori u ovom kontekstu koriste termine rijeka/mnoštvo i močvara/država. Opširnije pogledati u al-Ḥurūb (2012).

tišina surove zime. Revolucija se u *Republici himbe* pokazala kao praznina ili Baudrillardov (2006: 111) »nedogađaj« koji nema „vlastitu objektivnost ili svršenost već poprima tek oblik neke zavjere, egzorcizma.“ Halid je ubijen, revolucionari protjerani ili uhapšeni, a ubice i zlikovci nagrađeni. Skršenost revolucionarne generacije ističe se na primjeru Mazina, koji završava u režimskom kazamatu, i Esme, koja nakon torture dobija azil u Engleskoj. I dok Mazin tvrdoglavo i prkosno čuva ulogu „nepopravljivog pesimiste“ (368), Esmino razočarenje zlokobno odjekuje romaneskom pripovijesti.

Vjeruj mi, Mazene, nisam otišla iz straha od lažnih optužbi koje će podignuti protiv nas; otišla sam zato što znam istinu, zato što mi je oficir koji je naredio vojnicima da me siluju rekao: "Asma, ti si nitko i ništa, znaš." I to jest istina. Ja sam zaista nitko i ništa, ti si nitko i ništa, svi oni mladi revolucionari su nitko i ništa. Radili su s nama, i dalje će s nama raditi, što god hoće. Ubijati će nas, silovati će nas, izbijati nam oči gumenim mecima, i nitko nikad neće biti osuđen, nitko za to neće platiti. Znaš zašto? Zato što smo nitko i ništa! Zato što smo pokrenuli revoluciju koja nikome nije bila potrebna i koju nitko nije želio. Znam da ti i dalje vjeruješ u narod. Ja više ne vjerujem. Taj narod za čiju su slobodu i dostojanstvo dali život najbolji među nama ne zna što bi s tom slobodom is tim dostojanstvom (...)

Narod radi kojeg smo podigli revoluciju, Mazene, mrzi nas i mrzi revoluciju. (...) Nikad više neću dopustiti da budem zavedena. Mediji su djelovali na Egipćane zato što su to Egipćani htjeli. Većini Egipćana odgovara da budu tlačeni. Većina njih pristaje na korupciju i sudjeluje u njoj. Revoluciju su mrzili od samoga početka zato što ih je suočila s tim kakvi su. Oni su revoluciju najprije sami mrzili, a onda su im mediji pružili razloge: mržnju. Egipćani žive u Republici himbe. Žive u laži koju smatraju istinom.(...) Egipat je Republika himbe... (375-376; podvukao M. S.)

Praznina gromoglasno odjekuje Esminim nutarnjim svijetom. Arapsko proljeće se pokazalo tek zatišjem pred kontrarevolucionarnu oluju koja je polomila sve što joj se našlo na putu. Štaviše, kontrarevolucija više nije podrazumijevala povratak na već viđeno i „puku restauraciju prijašnjeg stanja stvari, već, doslovno, revoluciju naglavce“ (Virno 2004: 117.). Pluralnost je potpuno dokinuta, a privid uspjeha pobune na Trgu al-Tahrir bio je tek instrument za ulančavanje „u cirkulaciju medija ili potrošačkog društva, a svakako u prazninu koju stvara simulacijska epidemija, izazivajući sekundarne oblike egzistencije, koji potiru autentičnost“ (Žmegač 2010: 371)

KAKOFONIJA KAO RAZ/RJEŠENJE

Ala' Al-Asvani je u posljednjem romanu slojevito predstavio geografiju Arapskog proljeća kroz njene sudionike koje se kao metonimijski reprezentanti mogu kategorizirati u tri tipa i dva kolektiviteta ili forme moći karakteristične za savremena društva. Revolucionarni tip je predstavljen u formi kontrasubjekta države i dubleta autentičnih pojedinaca koje ujedinjuju ideali pobune i ljubavi. U krupnom planu, ovaj se tip nadaže kao kritični pluralitet i buntovno mnoštvo. Kontrarevolucionarni tip predstavlja gustu mrežu prijatvornih moćnika i njihovih beskrupuloznih saveznika koji sa submisivnom većinom ili optimalnim subjektima tiranije čine himbeni (na)rod, odnosno državu. Na rubovima ovih tipova/formi pojavljuju se rezignirani pojedinci kao amorfni plutajući kolaterali.

Svi likovi u romanu su u nekoj vrsti suodnosa i povezanosti, ali to ne utječe na njihov karakter. Nemogućnost premoštavanja ovih karakternih ruptura u al-Asvanijevom romanu ozbiljan je simptom koji intenziviraju čisti paradigmatički ideologemi dati u optici crno-bijelih polarizacija. Tako su, naprimjer, pripadnici pokreta „Kifaya“, posebno Esma, savršeni likovi: oni se uvijek bore za pravu stvar, hrabro se suprotstavljaju kolektivu i/ili porodici, ekskluzivno brane ljudsku slobodu i prava. Nasuprot njih su čisti destilati zla: režimski ljudi (Alvani i Šanavani), ali još više religiozne osobe poput šejha Šamila i fatalne Nurhan. Ovu bismo oštru dihotomiju možda mogli i razumjeti, ali kada se ključnim faktorima gašenja Arapskog proljeća u pripovijesti pridruže likovi iz pokreta Muslimanska braća onda koordinatne revolucije postaju prilično zbunjujuće. Analiza pogubnih metamorfoza ovog religijskog pokreta izlazi iz okvira rada. Međutim, bez obzira na njihove eventualne pobude ili ideološke markere, jasno je kako su revolucionari ovog pokreta obilno i tragično krvarili ne samo u Arapskom proljeću već i u brojnim pobunama prije i poslije januarskog ustanka.¹¹ Nije jasno kako su u al-Asvanijevom romanu oni dislocirani i (pret)postavljeni u središte kontrarevolucije!? Još je nejasnije zašto se u apokaliptičnom stanju nakon revolucije potpuno „prešutio“ pokolj pobunjenika na trgu Rabija al-Adevija gdje su kontrarevolucionarne snage ubile najmanje osam stotina, a ranile i zatvorile nekoliko hiljada ljudi.

U tom kontekstu Robyn Creswell primjećuje da je roman nepopravljivo degradiran usljed al-Asvanijevog intencionalnog previđanja i prizemnog ismijavanja Muslimanskog bratstva, ali i općenito svih Egipćana koji ne pripadaju nijednom etabliranom taboru. Takva imagologija je, prema Creswellu (2021), mnogostruko

11. O ulozu Muslimanske braće u Arapskom proljeću opširnije pogledati u: Trager (2016).

pervertirala sliku povijesti, a autorova neodmjerenost u negativnom markiranju religioznih pojedinaca i organizacija dovela do toga da „iako Aswany ismijava teorije zavjere šejha i vojnih časnika, koji revoluciju prikazuju kao stranu zavjeru, njegov vlastiti roman na kraju sugerira da je egipatska država upravo ona vrsta svemoćnog i dalekovidnog entiteta kakvim je predstavljaju njeni ideolozi – a to je mit za koji su revolucionari 2011. potrošili toliko krvi da bi ga razotkrili“. Ahmad Matarik (2019) zapaža isti fenomen i tumači ga opširnije nego Creswell zaključujući da je al-Alvani, kao nikad ranije, prenio rivalstvo između sekularnog i religijskog tabora revolucionara („Kifaya“ naspram „Muslimanskog bratstva“) u *Republiku himbe* do te mjere da se sam roman preobrazio u „književnost osvete“. Nije neuobičajeno da arapski liberali i sekularne elite u presudnim trenucima otpisuju revolucionarne suborce i za saveznike na poslijetku odaberu vojnu vlast protiv koje se desetljećima bore. Tajna ovog paradoksa vjerovatno se krije u neizlječivoj paranoji od (političkog) islama i pokretā religijske provenijencije općenito. Da ironija bude veća, važan dio vojne vlasti koju je al-Asvani naposljetku politički i (po)etički odabrao upravo je notorna *Stranka svjetlosti (Hizb al-nūr)*, ultrakonzervativna islamistička partija, koja je već deceniju dio postrevolucionarne vlade. Očekivano, *Stranka svjetla* za svoj pragmatizam i lojalnost izdašno je nagrađena (Lacroix 2016: 14).

Zagonetno i ironično je da se jedan vrstan pripovjedač egipatske stvarnosti odlučio na izrazito tendenciozan i pomalo autodestruktivni čin u maniru narevnosnijih propovjednika kulture otkazivanja i ostracizma (*cancel culture*). Zašto je al-Asvani odstranio ili dokinuo dokazane revolucionarne figure sa ploče Arapskog proljeća i, još bitnije, prešutio pokolj revolucionara na Trgu Rab'a, da ne spominjemo Trg al-Nahda i masakre u Gizi? To su proganjajuća pitanja o učesniku/hroničaru jedne revolucije i razlozima njenog neuspjeha? Ipak, kada se pomnije razmisli, navedena su pitanja, ustvari, znakoviti odgovori o tragediji Arapskog proljeća.

IZVORI:

- al-Aswānī, ‘Alā’ (2018), *Ġumhuriyya ka ann*, Dār al-Ādāb, Bayrūt
- al Aswany, Alaa (2023), *Republika himbe*, preveo s arapskog Daniel Bučan, Fraktura, Zagreb

LITERATURA:

1. Arendt, Hanna (1998), *Izvori totalitarizma*, prev. Slavica Stojanović i Aleksandra Bajazetov-Vučen, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd
2. Baudrillard, Jean (2006), *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, prijevod s francuskog i pogovor Leonardo Kovačević, Naklada Ljevak, Zagreb
3. Creswell, Robyn (2021), "A Novel Tracks Egypt's 2011 Revolution and Its Bloody Crackdown", *The New York Times*, 10. 8. 2021; dostupno na internet stranici: <https://www.nytimes.com/2021/08/10/books/review/republic-of-false-truths-alaa-al-aswany.html>
4. Dabashi, Hamid (2012), *The Arab Spring: The End Of Postcolonialism*, Zed Books, London & New York
5. De Lagasnerie, Geoffroy (2020), *Umijeće pobune: Snowden, Assange, Manning*, s francuskog preveo Zlatko Wurzburg, Udruga Bijeli val, Zagreb
6. al-Ḥurūb, Ḥālid (2012), *Fī madīh al-ṭawra: al-nahr diḍ al-mustanqa'*, Dār al-sāqī, Bayrūt
7. Lacroix, Stéphane (2016), *Egypt's Pragmatic Salafis: The Politics of Hizb al-Nour*, Carnegie Endowment for International Peace.
8. Matarik, Ahmad (2019) "Riwāya Ḡumhūriyya ka ann: Ka annah riwāya taḥkī qiṣṣa al-lāšay", *Iḍā'āt*, 29. 3. 2019., dostupno na internet stranici: <https://www.ida2at.com/jumhuriyat-kaann-novel-review/>
9. Mehrez, Samia (2012), *Translating Egypt's Revolution: The Language of Tahrir*, The American University in Cairo Press, Cairo
10. Milenković, Pavle, Dušan Marinković (ur.) (2005), *Mišel Fuko 1926-1984-2004: Hrestomatija*, Vojvođanska sociološka asocijacija, Novi Sad
11. Sardar, Ziaudin (2022), *Postnormalna vremena: Čitanka*, Centar za napredne studije, Sarajevo
12. Snyder, Timothy (2017), *O tiraniji: dvadeset lekcija 20. stoljeća*, preveo s engleskoga Damir Biličić, Naklada Ljevak, Zagreb
13. Trager, Eric (2016), *Arab Fall: How the Muslim Brotherhood Won and Lost Egypt in 891 Days*, Georgetown University Press, USA
14. Virno, Paolo (2004), *Gramatika mnoštva: Prilog analizi suvremenih formi života*, prev. Jasna Jakšić, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb
15. Žmegač, Viktor (2010), *Prošlost i budućnost 20. stoljeća: Kulturološke teme epohe*, Matica Hrvatska, Zagreb

DIVERGENCE AND (A)TYPICALITY OF THE REVOLUTION IN THE NOVEL *THE REPUBLIC OF FALSE TRUTHS*

Summary

This paper focuses on the notions and images of the Arab Spring in the novel *The Republic of False Truths* by the contemporary Egyptian writer Ala'a al-Aswani. The paper primarily analyzes the main and secondary characters, as well as the heroes and anti-heroes of the revolution, who are grouped into narrative types, and then structured further into representatives of contemporary collectivities of power. The paper also considers the perspectives of the Arab Spring, the consequences of this uprising on Egyptian society, as well as the phenomena of the overemphasized openness of certain concepts, and the destabilizing significance of the absence in the novel.

Keywords: revolution; contemporary Arabic novel; the Arab Spring; type; (anti)heroes; multitude; people; unevent; emptiness; selection; absent

Adresa autora
Authors' address

Mirza Sarajkić
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
mirza.sarajkic@ff.unsa.ba